

Z praktyki notarialnej

Nowe zasady dziedziczenia ustawowego

Dziedziczenie, zwane też obrotem na wypadek śmierci, podobnie jak inne przepisy prawa cywilnego nie jest wolne od wpływów wywieranych przez zmiany ustrojowe.

Najbardziej odczuwalne wpływy zmian ustrojowych, jakie następowały po zakończeniu II wojny światowej, rzutowały na dziedziczenie gospodarstw rolnych, gdzie polityka rolna państwa wymuszała ograniczenia przedmiotowe i podmiotowe przy dziedziczeniu ustawowym¹.

Zrównano dopiero z ogólnymi regułami spadkobrania dziedziczenie ustawowe gospodarstw rolnych w odniesieniu do spadków otwartych po 14 lutego 2001 r., a to na mocy wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r.², z tym że w razie zbycia udziałów w spadku obejmującego gospodarstwo rolne mają zastosowanie obok przepisu art. 166 k.c., ograniczenia zawarte w treści art. 3 i 4 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego³.

¹ Por. art. 1064 k.c. w kontekście rozporządzenia Rady Ministrów z 12 grudnia 1990 r. w sprawie warunków dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych (Dz.U. Nr 89, poz. 519 ze zm., a także Dz.U. z 2003 r. Nr 64, poz. 592).

² Dz.U. Nr 11, poz. 91.

³ Dz.U. Nr 64, poz. 592; por. również B. Załęska-Świątkiewicz, *Wybór zagadnień prawnych związanych z obrotem nieruchomościami*, wyd. 7, Wolsztyn 2009, s. 38-40; także obow. przed wyrokiem TK wytyczne SN z 15 grudnia 1969 r., III CZP 12/69 (OSN 1970, poz. 39), z 4 września 1974 r., III CRN 167/74 (OSN 1975, poz. 115) i z 12 marca 1975, III CZP 1/75 (OSN 1976, poz. 8).

Nowelą z dnia 2 kwietnia 2009 r. do ustawy – Kodeks cywilny, **która weszła w życie 28 czerwca 2009 r.**⁴, wprowadzono zmiany do przepisów **regulujących krąg spadkobierców ustawowych (art. 932 do 935 k.c.).**

Uznano, że dotychczasowa regulacja ujmowała krąg spadkobierców ustawowych zbyt wąsko i nie odpowiadała w należytych stopniu celom, których osiągnięciu normy prawa spadkowego powinny służyć.

Uzasadnienie projektu zmian stwierdzało, że „normy prawa spadkowego powinny zachęcać jednostkę do aktywności życiowej i gospodarczej oraz zniechęcać do marnotrawienia zgromadzonego majątku. Dzięki instytucji prawa spadkowego jednostka ludzka uzyskuje możliwość pozostawienia trwałych śladów swojej egzystencji, należy więc przyznać jej szeroką autonomię w rozrządzaniu majątkiem na wypadek śmierci, a zarazem porządek dziedziczenia *ab intestato* ukształtować w sposób odpowiadający jej hipotetycznemu życzeniu”.

W powszechnej opinii dotychczasowy porządek dziedziczenia ustawowego (sprzed noweli), w którym przed żyjącymi bliskimi zmarłego dochodziła do spadku gmina lub Skarb Państwa – nie chronił w dostateczny sposób konstytucyjnego prawa dziedziczenia (art. 64 w zw. z art. 21 Konstytucji RP), jak również dobra rodziny (art. 71 ust. 1 Konstytucji RP) – przez co był sprzeczny z powszechnym poczuciem sprawiedliwości.

Celem nowej regulacji stało się zatem **poszerzenie kręgu spadkobierców** powołanych do dziedziczenia z ustawy spośród krewnych i powinowatych (pasierbowie) spadkodawcy i ograniczenie sytuacji powoływania z ustawy do dziedziczenia gminy albo Skarbu Państwa z wyłączeniem dalszych krewnych spadkodawcy.

Nowelizacja **poszerza krąg spadkobierców ustawowych, zaliczając do nich dziadków spadkodawcy** (i na zasadzie ograniczonej reprezentacji) **ich zstępnych oraz ponadto pasierbów spadkodawcy.** Pojęcie dziadków obejmuje wstępnych (tj. dziadka i babkę w obu liniach – macierzyńskiej i ojcowskiej).

Ponadto **nowelizacja zmienia kolejność dziedziczenia.**

Nowe zasady odnoszą się jedynie **do spadków otwartych po 28 czerwca 2009 r.** i zmieniają dotychczasowe zasady dziedziczenia ustawowego w sytuacji, gdy spadkodawca nie pozostawił zstępnych, tj. potomstwa.

---

⁴ Dz.U. Nr 79, poz. 662.

I tak, stosownie do treści znowelizowanego art. 932 k.c. w braku zstępnych spadkodawcy do spadku powołani są z ustawy – jego małżonek i rodzice. W powołanej sytuacji małżonek spadkodawcy dziedziczy połowę spadku (art. 933 k.c.) zaś każdy z rodziców spadkodawcy dziedziczący w zbiegu z małżonkiem otrzymuje po 1/4 całości spadku (art. 932 § 1 k.c.), chyba że ojcostwa rodzica nie ustalono, wtedy 1/2 spadku otrzymuje matka spadkodawcy (art. 932 § 2 k.c.). W braku zstępnych i małżonka cały spadek przypada rodzicom spadkodawcy w częściach równych (art. 932 § 3 k.c.).

Jeżeli jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przypadł – przypada rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych (art. 932 § 4 k.c.) lub jego zstępnym na zasadach określonych art. 932 § 5 k.c.

W braku zstępnych spadkodawcy, jego rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych – cały spadek przypada małżonkowi spadkodawcy (art. 933 § 2 k.c.).

Przepisy zawarte w treści znowelizowanego art. 934 k.c. oraz dodanego art. 934¹ **umożliwiają dziedziczenie ustawowe wstępnym, tj. dziadkom spadkodawcy oraz ich zstępnym** (ciotki, wujowie spadkodawcy), a także **dzieciom małżonka spadkodawcy** (pasierbom), **których żadne z rodziców nie dożyło otwarcia spadku** (poszerzone pojęcie rodziny).

W braku przytoczonego kręgu osób określonych znowelizowanymi przepisami, a powołanych do dziedziczenia z ustawy, spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy. Jeżeli takiego miejsca w RP nie da się ustalić **albo znajdowało się ono za granicą** – spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu na zasadzie sukcesji uniwersalnej.

Novum w stosunku do stanu prawnego obowiązującego przed datą wejścia w życie noweli – stanowi **ograniczenie możliwości dziedziczenia ustawowego przez rodzeństwo spadkodawcy przy żyjących rodzicach spadkodawcy – przy jednoczesnym rozszerzeniu kręgu osób powołanych do dziedziczenia** w braku małżonka, zstępnych, rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych – **o dziadków spadkodawcy, a także ich zstępnych oraz o dzieci małżonka spadkodawcy z innego związku** (dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, tj. chwili śmierci spadkodawcy: por art. 924 k.c.).

Zasady ustawowego dziedziczenia przez gminę czy Skarb Państwa zostały zmodyfikowane o tyle, że Skarb Państwa wchodzi do kręgu spadkobierców ustawowych również w sytuacji, kiedy ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą.

Krąg osób uprawnionych do dziedziczenia ustawowego i kolejność dziedziczenia w aktualnym stanie prawnym obrazuje poniższa tabelka.

Grupa I	Zstępni w zbiegu z małżonkiem spadkodawcy Dziedziczą w częściach równych. Udział małżonka nie mniejszy niż ¼ spadku (art. 931 k.c.)
Grupa II	Małżonek w zbiegu z rodzicami spadkodawcy Udział małżonka ½ w spadku, rodzice po ¼ (art. 932 § 1 k.c.), jeżeli ojcostwo rodzica nieustalone, udział matki spadkodawcy wynosi ½ spadku (art. 932 § 2 k.c.), w braku zstępnych i małżonka cały spadek przypada rodzicom w częściach równych (art. 932 § 3 k.c.)
Grupa III	Małżonek w zbiegu z jednym rodzicem spadkodawcy i jego rodzeństwem lub zstępnymi rodzeństwa. Udział małżonka ½ spadku, udział rodzica ¼, reszta ulega podziałowi na rodzeństwo w częściach równych i dalej na zstępnych rodzeństwa (art. 932 § 4 i 5 k.c. i art. 933 § 1 k.c.). Małżonek dziedziczy cały spadek w braku zstępnych, rodziców, rodzeństwa i ich zstępnych (art. 933 § 2 k.c.).
Grupa IV	W braku osób jw. dziadkowie spadkodawcy lub dziadkowie spadkodawcy w zbiegu z zstępnymi dziadka, który nie dożył otwarcia spadku. Dziadkowie dziedziczą w częściach równych, jeżeli któreś z dziadków nie dożyło otwarcia spadku, jego udział spadkowy przypada jego zstępnym, a w ich braku pozostałym dziadkom w częściach równych (art. 934 § 1-3 k.c.)
Grupa V	W braku osób jw. dzieci małżonka spadkodawcy, których żadne z rodziców nie dożyło otwarcia spadku, dziedziczą one w częściach równych (art. 934¹ k.c.).
Grupa VI	W braku osób jw. gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy, a gdy tego miejsca nie da się ustalić bądź znajduje się ono za granicą, dziedziczy z ustawy Skarb Państwa (art. 935 k.c.)

Wydaje się, że niezależnie od przytoczonych w opracowaniu względów, omawiana nowelizacja jest również próbą przystosowania regulacji dziedziczenia ustawowego do regulacji zachodnich, wymuszonych inną pozycją i pojęciem rodziny, jak i uwarunkowaniami materialnymi.

*Mgr Bogumiła Załęska-Świątkiewicz
Adwokat we Wrocławiu*